

Kitap Tanıtımı ve Değerlendirme

Halk Ozanları Bağlamında Etnoandragoji

Ethnoandragogy in the Context of Folk Poets

Этноандрагогика в контексте народных поэтов

Figen Çam Tosun¹

DOI: doi.org/10.5281/zenodo.7988741

Geliş Tarihi: 1 Mart 2023

Kabul Tarihi: 30 Mayıs 2023

Eser Adı: İ. Çınar (2022). Halk Ozanları Bağlamında Etnoandragoji. Ankara: Pegem Akademi. 161 s.

Bu çalışmada İkrım Çınar'ın *Halk Ozanları Bağlamında Etnoandragoji* adlı eseri incelenmiştir.

Eğitimin yıllar içinde çok farklı şekillerde tanımlandığını görmek mümkündür. İnsanların yaşam şekilleri değiştikçe eğitime yükledikleri anlam da değişmiştir. Eğitim her ne kadar yaşamı kapsayan bir süreç olsa da genel olarak eğitim denildiğinde formal eğitime odaklanıldığı görülmektedir. Oysa bireylerin hayatında formal eğitim çok sınırlı kalabilmektedir. Bireyleri etkileyen, onların insanlaşma sürecini şekillendiren aslında informal eğitim olarak isimlendirdiğimiz toplum, diğer insanlardır. Çünkü bireyler okul çağına geldikten on-on beş yıl sonra çoğunlukla yetişkin olduklarında formal eğitimden ayrılırlar. Yetişkin eğitimi bazen formal olarak devam etmeye çalışsa da birçoğu için informal yollarla ilerler. Devletler formal eğitim içinde nasıl yurttaş yetiştirmek istediğine müdahale edebilir ancak informal eğitimde bu çok mümkün görünmemektedir. Bu noktada eğitim yöneticileri informal eğitimi etkilemenin ipuçlarını yakalamaları ve bu eğitim birikiminden yararlanması gerekir.

Andragoji, Knowles tarafından 1970'li yıllarda "yetişkinlerin öğrenmesine yardım etme bilim ve sanatı" şeklinde tanımlanmıştır (Knowles, 1980; Tezcan ve Deveci, 2018). Ülkemizde çoğunlukla 2000'li yıllardan sonra Andragoji çalışmalarına rastlanmaktadır. Geçmişteki toplumların yetişkin eğitiminde kullandıkları yöntem ve teknikleri inceleyen etnoandragoji ile ise yok denecek kadar az çalışmaya rastlanmaktadır. Tarihte geriye doğru gittikçe okulların olmadığı ya da herkes için olmadığı dönemlerde istenilen yurttaşların nasıl yetiştirildiğinin inceliklerini etnopedagoji ve etnoandragoji ile anlamak mümkündür.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, figencam@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8303-2179.

Yetişkin öğrenimi sürecinde öğrenmeyi kolaylaştırıcı liderler bulunmaktadır. Knowles (1980) bu liderlerin, yetişkinin içinde öğrenebileceği zengin bir çevre yaratması gerektiğini vurgulamaktadır. Lider, öğrenenlere olay ve düşünceleri dayatmamalı, öğrenenlerin bireysel anlamı keşfetmesine zemin hazırlamalıdır (Ellis ve Bernhardt, 1991). Bu açıdan yetişkin eğitime bakıldığında geçmişimizde Dede Korkut ile başlayan köklü bir öğrenmeyi kolaylaştırıcı liderler silsilesine sahip olduğumuz görülmektedir.

Kafkas Üniversitesinden İkrım Çınar tarafından yazılan ve Pegem Akademi tarafından 2022 yılında yayınlanan *Halk Ozanları Bağlamında Etnoandragoji* isimli bu kitabın amacı yakın geçmişimize kadar etkili olan halk ozanlarının yetişkin eğitiminde öğrenmeyi kolaylaştırıcı liderler olarak nasıl var olduklarının, “toplumun ülküselleştirdiği insan tipini elde etmek için” nasıl çalıştıklarının ve onların eğitim öğretim yaklaşımlarının incelenmesidir. Kitap, etnoandragoji ile ilgili alanyazının ne kadar yetersiz olduğu düşünüldüğünde, oldukça ufuk açıcudur. Çünkü kitap, etnoandragojiyi halk ozanlarının eğitici rolleriyle ele alan ilk kitaptır. Eserde, “molla-âşık çekişmesini” de ilk kez konu edinen bir makale yer almaktadır. Toplumun, yetişkinlerini eğitirken halk ozanlarından nasıl yararlandığını görmek, halk ozanlarına ve eserlerine farklı bir açıdan bakmayı fark ettirmektedir.

Yazar, okuyucuyu zaman zaman gururlandıran, zaman zaman duygulandıran anekdotlarla anlatımını zenginleştirmiştir. Coğrafya, din, toplum yapısı, yaşam koşulları, kültür gibi pek çok alanda birbiriyle ilişkili derli toplu bilgi paylaşmaktadır. Etno-bilimsel yaklaşım tercih edilen eserde örneklem toplumu olarak Ahıska ve Posof yöresi seçildiğinden yöreye ait ilginç tarihî bilgiler de sunmaktadır. Yörenin ağız özelliklerini kullanması hem samimiyet hem de dilin canlılığını sağlama açısından önemli görülmektedir. Dönemi, dönemin koşullarında değerlendirmek gerektiğine de vurgu yapar. Ayrıca yazarın, ozanların eserlerini aktarırken örtük bir yetişkin eğitimi sağlama amacı taşıyıp taşımadığını gözlemlemek gerekmektedir.

Kitap, Ahıska yöresindeki halk ozanlarından yola çıkarak etnik bir grubun yetişkin eğitiminin nasıl yapıldığını ele almaktadır. Bu kitap öğretmen olmak için yetiştirilen öğrencilerin pek çok dersinde (Eğitime Giriş, Eğitim Tarihi, Eğitim Sosyolojisi, Eğitim Felsefesi vb.) kaynak kitap olarak kullanılabilir. Eğitim politikalarının nasıl oluşturulması, nelere dikkat edilmesi gerektiği bağlamında eğitim yöneticileri için de yol gösterici olabilir. Halk edebiyatına, Ahıska yöresine ilgi duyan okuyucuların yanında kültür, sosyoloji, etnik yapı gibi pek çok alandan okuyucuya da hitap edebilen bir kitaptır.

Etnoandragoji oldukça geniş bir araştırma konusudur. Yazar, kitabını Ahıska yöresi ve bu yöreden çıkan halk ozanlarının yetişkin eğitimindeki rolüyle sınırlandırmıştır. Kitaptaki bazı bölümler yazar tarafından daha önce makale ve bildiri olarak yayınlanmış ancak kitap için geliştirmeler yapılmıştır. Kitap yedi bölümden oluşmaktadır. Öncelikle etnoandragojinin ne olduğu üzerinde duran yazar, “Türk toplumlarının kültürel serveti” olan Dede Korkut anlatıları ile başlamış, sonrasında halk ozanları ile mollalar arasındaki ilişkiden bahsetmiştir. Dördüncü bölümde Âşık Müdâmi, beşinci bölümde Âşık Zülali ve Sefili, altıncı bölümde ise Âşık Üzeyir-Fakiri üzerinde yoğunlaşmıştır. Son bölümde ise Âşık Zülali’nin ideal insan modeli üzerine okuyucuyla bir sohbet gerçekleştirmiştir.

Yazar, kitabı oluştururken temellendirmek ve anlaşılabilirliği artırmak için ana kavramın ne olduğunu okuyucuya kavratmak istemiştir. Arkasından en bilinen, atadan bahsederek bağ

oluşturmuştur. Sonra yörenin ozanlarını ele almıştır. Kitapla ilgili genel değerlendirmelerin daha anlaşılır olmasını sağlamak için bölümler tek tek ele alınmıştır.

Kavramsal çerçeveyi sunan “Etnoandragoji Nedir?” başlıklı birinci bölümde formal ve informal eğitim tartışmasından sonra etnopedagoji ile etnoandragojinin bu yapı içindeki yerini açıklamaktadır. Yazar bu yapı tanımlaması ile “kendiliğinden ve gelişigüzel bir şekilde oluşan” informal eğitimin aslında tam da öyle olmadığını, etnopedagoji ve etnoandragoji adlı iki konu alanına ayrıldığını ortaya koymuştur. Yazar, eğitim türlerine farklı bir bakış açısı kazandırmakta ve yeni araştırma alanları sunmaktadır. Yazarın burada kullandığı “eğitim buzdağı” (s. 7) metaforu okuyucunun kavramlar arasındaki ilişkiyi anlamlandırması ve yorumlaması açısından oldukça kolaylaştırıcıdır. Etnoandragoji alanının ve kullandığı araç gereçlerin detaylı anlatıldığı bölüm, konuya anlaşılır bir giriş niteliği kazandırmaktadır. Halk ozanlarının bu eğitimi nasıl yaptıklarının örneklerle sunulması akıcılığı sağlamaktadır.

“Etnoandragoji Açısından Dede Korkut Anlatıları” başlıklı ikinci bölümde Dede Korkut öykülerinin içinde buldukları çağa uygun bir birey ve toplum oluşturmadaki yüksek rolü anlatılmaktadır. Bölüm, Dede Korkut’un kimliği üzerine yapılan incelemelerin sunulmasıyla başlar. Dede Korkut’un işlevinden, etnoandragojik rolünden bahseder. Öykülerinden dönemin gereksinimlerini anlamak mümkündür. Yazar, Dede Korkut öykülerinden, deyişlerinden yola çıkarak kadın ve toplumsal cinsiyet, namus kavramı, mert ve gururlu olmak, dindarlık, demokrasi kültürü, çocuk, başarılı olma zorunluluğu, kopuzun kutsiyeti gibi konularda detaylı bilgi sunmaktadır. Bu bilgilerle yazar, etnoandragoji yoluyla bir toplumun nasıl eğitilip biçimlendirildiğinin örneklerini ortaya koymaktadır.

Etnoandragojik anlamda bakıldığında “orta çağda Türk toplumlarında bilgi ihtiyacı iki kaynaktan karşılanırdı. Bunlardan birincisi din adamları (mollalar), diğeri ise halk ozanlarıydı” (s. 51). Bu nedenle yazar “Etnoandragoji Bağlamında Halk Ozanı-Molla İlişkisi” ismini taşıyan üçüncü bölümde bu iki bilgi kaynağının ilişkisini incelemiştir. Bu iki kesim bazen çatışmalar yaşamıştır. Toplumun gelişimi ve farklılıkların zenginlik katması bakımından önemli görülmektedir. Atabek yurdunda yetişmiş Âşık Üzeyir, Çerkezoğlu, Âşık Sümmani, Âşık Zülali, Yusufelili Âşık Huzuri, Âşık Müdami eserleriyle (kanıtlarıyla) bu ilişkiyi gözler önüne sermiştir.

“Bir Düşünür Olarak Âşık Müdami ve Onun Eğitim Anlayışı” başlıklı dördüncü bölümde yazar, yakın tarihte (1968) hayatını kaybetmiş olan Âşık Müdami’nin hayatını, yaşadığı zorlukları, mücadelelerini anlatarak başlamıştır. Âşık Müdami’yi tanımadan eğitim anlayışını kavramak mümkün değildir. Müdami Ceditçi ve Cumhuriyetçidir. Bu nedenle “hikâyeleri, ilerlemeci, yenilikçi, bilimsel bilgiyi önceleyen bilgilerle doludur” (s. 86). Âşık Müdami’nin eserlerinden verilen örnekler, Müdami ve eğitim anlayışı ile ilgili derinlemesine bilgiler sunmaktadır. Yazar, Müdami’nin referans kişiliğinden övgüyle bahsetmektedir. İnsanın doğasına nasıl baktığını inceledikten sonra değer aktarımına da ne kadar özen gösterdiğini açıklamaktadır.

Toplumunu yönlendirme kapasitesi yüksek olan halk ozanlarının görüşleri, eğitim politikaları belirlenirken dikkate alınması gerekir. Bu anlayışla yazar beşinci bölümde Zülali ve Sefili’nin eserlerindeki değerleri incelemiştir. “Zülali ile Sefili’nin Şiirlerinde Vurguladığı Değerlerin Eğitim Politikası Açısından İncelenmesi” ismini taşıyan bölümde ilk önce Zülali ve Sefili

tanıtılmıştır. Âşık Zülali Ceditçidir. Sefili ise Kadimci saflarda yer almıştır. Yaşam koşulları her iki aşığı farklı etkilemiş görünmektedir. Yazar âşıkların farklılığını demokrasi kültürünün gereği olarak ele almıştır.

Yazar, “Âşık Üzeyir-Fakiri’nin Şiirlerindeki Eğitsel Değerler” başlıklı altıncı bölümde Atabek yurdu bölgesinin hakkında çok fazla yayını olmayan halk ozanı Fakiri’nin tanıtılmasını ve eserlerindeki etnoandragojik değerleri eğitim bilimi açısından incelemeyi amaç edinmektedir. Âşık Üzeyir’in 18. yüzyılın ikinci yarısı ve 19. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı, Atabek yurdunun bir ozanı olduğu, Osmanlı Padişahı 3, Selim’in huzuruna çıktığı ifade edilmiştir. Fakiri’yi evinin yanmasının, kara sevdalısının, Ahıska felaketinin nasıl etkilediği anlatılmaktadır. Diğer âşıklarla yaşadığı atışmalar ve eserlerinin özellikleri okuyucuyu kendine çeken örneklerle, anılarla aktarılmaktadır. Âşık Üzeyir’in toplumsal konuları irdelediği, görgü kuralları, insan kalitesi, vatan ve millî duygulara öncelik verdiği görülmektedir. Âşık Üzeyir’le ilgili araştırmaların başında olunduğunu paylaşan yazar, Âşık Üzeyir’in bütün eserlerinin henüz yayınlanmadığı bilgisini de paylaşmaktadır.

Kitabın son bölümü olan “Bir Sohbet: Âşık Zülali’nin İdeal İnsan Modeli” başlıklı bölüm, yazarın kendi anılarıyla birleştirdiği, başlığında da söylendiği gibi okuyucuyla yapılan bir sohbetir. Orta çağın halk ozanlarının günümüz bilim insanına yapılan bir atfı gibidir. Bu bölümde Âşık Zülali’nin büyüdüğü ortamdan, dindar fakat bağınaz olmayan kişiliğinden, millî duygularından bahsedilmekle birlikte kitabın geniş bir özeti yapılmıştır. Zülali’ye göre eğitim sadece okuyazar olmak değildir, olgun insana ulaşmaktır.

Âşıkların tek amaçlarının insanları eğlendirmek, oyalamak olmadığını ifade eden yazar, bu kitap sayesinde ozanların insanların öğrenme gereksinimlerini de karşıladıklarını, insanların öğrenme, bilme gereksinimleri için ozanları dinlediklerini, ozanların da bunun farkında olduğunu okuyuculara fark ettirmektedir. Toplumun şekillenmesinde çok katkıları olan bahsi geçen halk ozanları ve onların eğitimci olarak çabaları hakkında yeterli çalışmanın olmaması, ozanların eserlerinin bilinmediğinden başkalarına mal edilmesinin engellenmesi, ozanların hak ettiği yeri bulması açısından bu kitap önemlidir.

Ahıska bölgesinde yetişen halk ozanlarının yaşantıları, hayata bakışları, mücadeleleri; dönemin toplumsal yapısı, öncelikleri, sorunları hakkında pek çok ayrıntı veren bu kitap, halk ozanlarının topluma nasıl öğretmenlik yaptığını da açıkça ortaya koymaktadır. Bireyin informal eğitimini şekillendiren bu yapı, geçmişte yetiştirilmek istenen insan tipinin nasıl oluşturulduğunu görmek açısından anlamlıdır. Bu kitap, ulusal eğitim politikalarının dayanağının ne olduğuna dair fikir verebileceği gibi günümüzde informal eğitim kaynaklarının yönetilmesi gerektiği farkındalığını da oluşturmaktadır.

Bu kitap, etnoandragoji alanında yapılan çalışmaların az olması, halk ozanları bağlamında yetişkinlerin eğitimini detaylı bir şekilde inceleyen başka kaynağın olmaması, eğitime farklı bakış açıları sunması gibi nedenlerle eğitimciler, araştırmacılar ve ilgi duyan tüm okuyucular için temel bir kaynağa dönüşmektedir.

KAYNAKÇA

- Çınar, İ. (2022). *Halk ozanları bağlamında etnoandragoji*. Pegem Akademi.
- Ellis, H.N. ve Bernhardt, R.G. (1991). Andragojik denetim: yetişkin eğitimcileri için bir denetim şekli (A. Duman, Çev.). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 24(1), 45-48. (Orijinal basım tarihi 1989). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/784972>.
- Knowles, M. S. (1980). *The Modern Practice of Adult Education from Pedagogy to Andragogy*. Cambridge Adult Education. Follet.
- Tezcan, F. ve Deveci, T. (2018). Andragoji ve yaşam boyu öğrenme bağlamında yetişkinlerin öğrenmesi. *Researcher: Social Science Studies*, 6(2), 123-137.